

Gras is om in te liggen..... deel 14

Joep Spronk

De knopkruiden

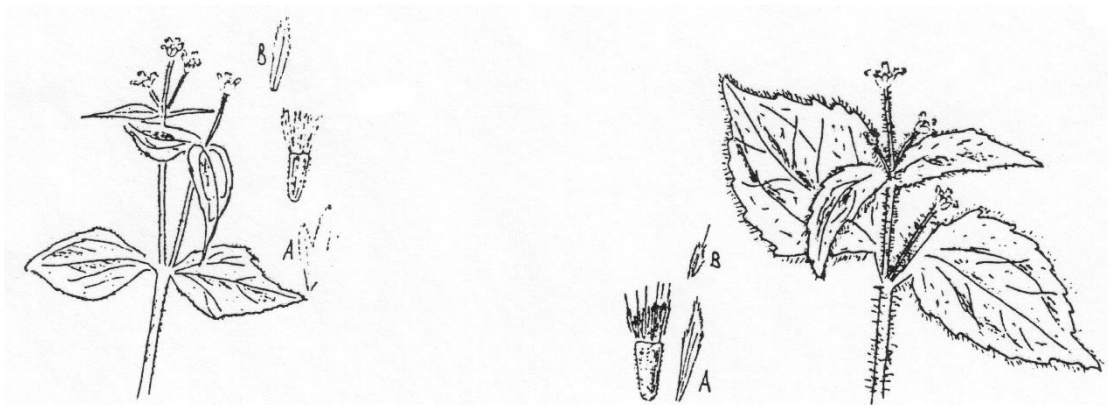
Het is te veel als er beweerd wordt dat er sinds jaar en dag twee knopkruiden in Nederland voorkomen. Niet omdat het er geen twee zijn, dat is namelijk wel juist, maar niet sinds mensenheugenis. Het zijn namelijk allebei neofyten.

De nieuwe planten (voor Europa) van deze aflevering zijn afkomstig uit de nieuwe wereld: uit midden- en zuid-Amerika.

De soorten van het geslacht *Galinsoga* (Knopkruid) behoren tot de Compositae (samengesteldbloemigen): de kleine bloemen staan bijeen in een hoofdje dat door schutblaadjes bijeengehouden wordt (het omwindsel). Bij het geslacht worden de bloemen gescheiden door stroschubben. De meeste bloemen in het hoofdje zijn zgn buisbloemen en slechts 5 (een enkele maal 4) hebben een kleine witte 3-lobbigs vlag (de lintbloemen). Een bijzonder kenmerk is dat de bladen tegenover elkaar staan. Dat gebeurt bij deze familie weinig.

Wie niet met een streeplijst buiten loopt, weet wellicht niet dat er twee soorten knopkruid vrij algemeen zijn. Een van de voordelen van een streeplijst is dat je verplicht bent een soort aan te strepen en dus door de lijst er op attent gemaakt wordt dat er meer is tussen hemel en aarde dan geslachten.

De twee soorten zijn: Klein knopkruid (*Galinsoga parviflora*) en Harig knopkruid (*G. ~~eiliata~~ quadriradiata*^{w)}).

De verschillen tussen beide soorten zijn gemakkelijk:

-Tabel 1

	0545 <i>G. parviflora</i>	0544 <i>G. eiliata quadriradiata</i> ^{w)}
behering bloemstelen	kort - aangedrukt	lang-afstaand
behering stengel	idem	idem
stroschubben (A)	3-lobbig/delig	ongedeeld
pappusschubben (B)	niet genaald	genaald
blad-lengte	3 - 5 cm	4 - 6 cm
blad-breedte	2 - 3,5 cm	3 - 4 cm

De letters A en B verwijzen naar de afbeelding van het betreffende detail.

De oude wetenschappelijke namen *G. quinquerradiata* voor het Klein en *G. quadriradiata* voor het Harig knopkruid snijden geen hout. Bij beide soorten bevat het hoofdje meestal 5 lintbloemen en slechts af en toe een minder.

Beide soorten bloeien pas in de nazomer/vroege herfst en zijn present tot in november. Van nachtvorst hebben zij erg te lijden. Wellicht verraden zij hiermee hun warme oorspronkelijke afkomst: zuid-Amerika voor de Kleine en midden-Amerika voor de Harige.

Het is het meest waarschijnlijke dat zij met de aardappels in Europa gekomen zijn. Ze staan tenminste hier te boek als soorten van hakvruchtakkers.

Zoals vaker met nieuwkomers komen van het geslacht twee soorten snel na elkaar tot een grote verspreiding. Wanneer twee nauw-verwante soorten vrij kort na elkaar inburgeren op ongeveer dezelfde biotoop worden zij door Ruud van der Meijden (in de Atlas van de Nederlandse flora) "tweeling-neofyten" genoemd. Soms gaat de eerstkomende soort achteruit, soms ook niet.

Een extra kenmerk is dat de tweede -soms overheersende- soort vaak niet door floristen wordt herkend. Een variatie op de wet van de traagheid?

Andere voorbeelden van het tweeling-neofyten fenomeen zijn:

- de kroosvarens *Azolla caroliniana* en *A. filiculoides*
- de waterpestsoorten *Elodea canadensis* en *E. nuttallii*
- enige tandzaden: *Bidens tripartita* en *B. frondosa*
- de liefdegrassen *Eragrostis minor* en *E. pilosa* en
- de guldenroede *Solidago canadensis* en *S. gigantea*.

In het knopkruid-geval kwam eerst *G. parviflora* en later *G. ~~eiliata~~ quadriradiata* ^{w)}. Er wordt door De Langhe (in de flora van België) beweerd dat de tweede de eerste verdringt, maar dat kan ik persoonlijk nog niet waarnemen, dus houd ik het erop dat zij tot een vreedzame coexistentie hebben besloten.

Verspreiding

De flora's die ik van een bevriend lid mocht raadplegen, gaven de volgende gegevens:

Tabel 2

	0545 <i>G. parviflora</i>	0544 <i>G. eiliata quadriradiata</i> ^{w)}
bekend vanaf	1863	1925
flora van		
1896	Harderwijk en Vollenhove	
1904	+ Amsterdam en Vorden	
1911	+ Wageningen	
1914	+ Vlaardingen, Bussum Rotterdam en Oosterbeek	
1919	+ Hollandsche Veld, Wormerveer Arnhem, Hoog Keppel	
1923	vrij zeldzaam	
1927	vrij zeldzaam	Ewijksche Waard + Nijmegen, R'dam en Brummen
1949	ook in tuinen	adventief sterk uitbreidend
1977	op lichte grond	op zwaardere grond
1983	algemeen	algemeen, in het noorden zeldzamer

Zowel *G. parviflora* als *G. ~~eiliata~~ quadriradiata* ^{w)} zijn dus thans algemeen. De standaardlijsten leren dat sinds 50 jaar zij beiden 2 schaaldelen zijn opgeschoven (voor de betekenis van de frekwentiekodes zie bijna alle Voorgaande afleveringen).

Zowel provinciaal als lokaal bestaat het zelfde beeld, lokaal blijken zij zelfs nog een frekwentiekode algemener.

	Landelijk		Utrecht	N-Holland	Z-Holland	N-Brabant	Eindhoven
	1930	1980					
<i>G. eiliata quadriradiata</i> ^{w)}	4	6	7	5	6	9	7
<i>G. parviflora</i>	5	7	7	5	6	9	8

De verschillen tussen de gegevens van N-Brabant en die van Eindhoven worden veroorzaakt door een andere schaal van inventariseren. Passen we in Eindhoven de uurhokken-schaal toe in plaats van de kilometerhokken-schaal, dan krijgt Harig knopkruid een 8 en Klein knopkruid een 9.

Lokaal komen de knopkruiden voornamelijk voor op regelmatig omgewerkte stukjes grond die daarna weer een tijdje ongemoeid worden gelaten: veel in de stad, waar een enkele keer geschoffeld wordt, dus in perken, plantsoentjes en in tuinen van mooi-weer-tuiniers. In echte natuurlijke vegetaties -voor zover we die nog rijk zijn- komt de Galinsoga nog niet voor.

Literatuur:

- Mennema e.a.: Atlas van de Nederlandse flora
- provincie Noord-Holland: _Wilde planten in Noord-Holland provincie Utrecht: Wilde planten van Utrecht
- ppd Zuid-Holland: verspreiding en oecologie van wilde planten in Zuid-Holland
- Cools: Atlas van de Noord-Brabantse flora
- Spronk: Flora van Eindhoven 1970-1988
- Flora's:
 - o Heukels (later bewerkt door Wachter/v. Doststroom/ v.d. Meijden: Flora van Nederland (al dan niet schoolflora of geïllustreerde flora)
 - o Suringar
 - o Heimans, Heinsius, Thijsse
 - o de Langhe e.a.

Joep Spronk

w)Noot van W. van der Ven januari 2022.

Oorspronkelijk stond hier voor Harig knopkruid *G. ciliata*. Maar dat moet *G. quadriradiata* zijn, zie Gras is om in te liggen deel 21.